

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ****STATE POLICY FOR THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF SOCIAL PROTECTION FOR PERSONS WITH DISABILITIES AS AN OBJECT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION**

**Фомічов К.С., к.ю.н., доцент,  
докторант кафедри права та правоохоронної діяльності  
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка**

У статті наведено та проаналізовано підходи до визначення змісту понять «політика», «державна політика», «соціальна захищеність», «особа з інвалідністю», змістовні характеристики та основні ознаки яких інтегрує в собі термін «державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю».

Констатовано, що державна політика у будь-якій сфері повинна мати комплексний характер щодо функціонального спрямування на розв'язування взаємопов'язаних політичних і соціально-економічних проблем, своєчасно реагувати на трансформаційні зміни, котрі відбуваються в державі й суспільстві, завжди бути ефективною, результативною і сприйнятливою населення.

Підкреслено, що визначення «державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю» досі відсутнє на законодавчому рівні. Наголошено, що формулювання поняття «державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю» має вагомий теоретичний, так і практичний значення; дозволить виокремити даний напрям державної політики з-поміж інших, уникнути хибного розуміння його змісту, понятійної невизначеності.

Вказано, що термін «особа з інвалідністю» законодавчо визначений в українському законодавстві. Так, Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» під вказаною категорією визначає особу зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист.

Під державною політикою формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю запропоновано розуміти цілеспрямовану діяльність уповноважених суб'єктів публічного управління, яка реалізовується шляхом здійснення нормативно-правових, організаційних та управлінських заходів у сфері формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

**Ключові слова:** політика, державна політика, особи з інвалідністю, соціальна захищеність, об'єкт адміністративно-правового регулювання.

The article presents and analyzes the approaches to defining the content of the concepts "policy", "state policy", "social security", "person with a disability", the meaningful characteristics and main features of which integrate the term "state policy of formation and implementation of social security of persons with disabilities" disability".

It was established that state policy in any field should have a comprehensive nature in terms of functional direction to solve interrelated political and socio-economic problems, respond finally to transformational changes taking place in the state and society, always be efficient, effective and receptive population.

It was signed that the definition of the "state policy of formation and implementation of social protection of persons with disabilities" is still missing at the legislative level. It is emphasized that the formulation of the concept of "state policy of formation and implementation of social protection of persons with disabilities" has significant theoretical and practical significance; allow to single out this direction of state policy from among others, to avoid misunderstanding of its content, conceptual uncertainty.

It is indicated that the term "person with a disability" is legally defined in Ukrainian legislation. Thus, the Law of Ukraine "On the Basics of Social Protection of Persons with Disabilities in Ukraine" under the specified category defines a person with a persistent disorder of body functions, which when interacting with the external environment can lead to limitation of his life activities, as a result of which the state is obliged to create conditions for its implementation rights on an equal basis with other citizens and ensure its social protection.

Under the state policy of the formation and implementation of social protection of persons with disabilities, we propose to understand the purposeful activity of authorized subjects of public administration, which is implemented through the implementation of regulatory, organizational and management measures in the field of formation and implementation of social protection of persons with disabilities.

**Key words:** politics, state policy, persons with disabilities, social security, object of administrative and legal regulation.

**Постановка проблеми.** В умовах постійних суспільно-політичних та соціально-економічних перетворень, у багатьох країнах спостерігається актуалізація питань, що пов'язані з державною політикою у різних сферах та її ефективністю. Саме завдяки реалізації державної політики проявляються взаємини не тільки між самою державою та населенням, а також між різними соціальними групами, класами. Правовим підґрунтям державної політики має бути актуальна законодавча база, яка, у свою чергу, є гарантією прав і свобод людини.

Варто зазначити, що для нашої країни проблема соціального захисту осіб з інвалідністю є важливою та актуальною, що можна пояснити стійкою тенденцією до зростання їх кількості у загальній структурі населення. Так, на початку 90-х рр. минулого століття загальна чисельність інвалідів в Україні становила близько 3% усього населення, або 1,5 млн осіб, у 2008 р. їх чисельність дорівнювала 2,65 млн осіб, тобто 5,3% усього населення, у 2013 р. – понад 2,8 млн осіб, що становить 6,1%

від загальної чисельності населення [1, с. 3]. Станом на перше січня 2021 року в Україні налічується 2 мільйони 703 тисячі людей з інвалідністю [2]. Наведені статистичні дані яскраво свідчать про масштабність досліджуваної проблеми і водночас акцентують увагу на необхідності вжиття як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях заходів щодо розвитку системи соціального захисту осіб з інвалідністю, створенні ефективних та дієвих умов для повноцінної участі цієї категорії населення у всіх сферах суспільного життя. Відтак, формулювання поняття «державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю» має вагомий теоретичний, так і практичний значення.

**Стан дослідження.** Вивченню державної політики присвячена значна кількість праць українських і зарубіжних науковців. Серед вітчизняних необхідно виокремити роботи таких вчених як Н. Пархоменко, В. Селіванов, О. Скрипнюк, В. Тацій тощо. Теоретичним та прикладним аспектам змісту державної політики у різних сферах діяль-

ності посвячені дослідження: В. Авер'янова, Г. Атаманчука, Н. Нижника, І. Олійченко, Л. Оліфіренко, О. Руденко, В. Власова та інших. Проблематика державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні висвітлена у наукових доробках В. Кондратенка, С. Коханчука, Л. Миськів, К. Міщенко, Д. Переверзева, Є. Соболя, А. Терещенка й інших.

Враховуючи, що сфера соціального захисту населення в цілому і соціального захисту осіб з інвалідністю зокрема на сьогодні перебуває у процесі становлення та реформування, а наша держава – у процесі інтеграції в європейський і світовий простір, вказані аспекти потребують постійної уваги та коригування. Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю повинна базуватись на науковій основі, на позитивному міжнародного та зарубіжного досвіді. У свою чергу, зазначене вище вимагає постійного наукового опрацювання даної проблеми з метою вироблення необхідних рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання державної політики у вказаній сфері.

**Мета статті** – дослідити адміністративно-правове регулювання державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні, визначити поняття та зміст адміністративно-правового регулювання у цій сфері.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Термін «державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкт адміністративно-правового регулювання» інтегрує сутнісні характеристики таких понять, як «політика», «державна політика», «соціальна захищеність», та «особа з інвалідністю». Послідовне розкриття змісту вказаних дефініцій дозволить більш повно та точно з'ясувати особливості державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкта адміністративно-правового регулювання.

Насамперед, варто визначити зміст ключового елемента – «політика». У вітчизняній науці цей термін є багатозначним, а відтак тлумачиться науковцями по-різному. Політика в умовах сьогодення має значний вплив як на суспільство в цілому, так і на окремі суспільні групи людей.

Загальновідомим є те, що «політика» походить від грецького слова «polis» (місто-держава), тобто означає діяльність із самоуправління у полісі. Окрім цього, існують пов'язані із цим терміни «politike» (мистецтво управління), «politicas» (державний діяч), що можна визначити як діяльність з управління суспільством за допомогою публічної влади. У сучасних умовах «політика» тлумачиться, як правило, як мистецтво управління державою.

Термін «політика» знаходиться у колі наукового інтересу багатьох наук, але безперечно, в першу чергу, є центральною категорією політології. Тому вважаємо доцільним для розкриття змісту даної дефініції звернутися до напрацьованих вчених саме політологічної науки. Так, автори «Політологічного енциклопедичного словника» виокремлюють такі підходи до трактування «політики»:

- результат спілкування, взаємодії людей, вирішення ними спільних справ, визначення позицій стосовно центрів влади;

- синонім політичних явищ, насамперед влади, панування, держави, що утворюють єдиний змістовно-термінологічний ряд, мають приблизно однакові джерела, ресурси, потенціали, засоби, символіку та можуть використовуватися як аналоги при дослідженні складних суспільних явищ;

- функціональне пояснення «політики», в основу якого покладена наявність «вічних» проблем еволюції людства: визначення і спроби вирішення загальних проблем, підтримання порядку, управління, збереження внутрішнього і зовнішнього миру, а також існування їх антиподів – під-

готовки і проведення війн, застосування насильства у внутрішній політиці, контролю суспільства та окремої особистості тощо [3, с. 258].

Правова доктрина характеризується тотожними підходами до розуміння визначення «політики», яка може тлумачитися як певна стратегія чи дія, а саме: стратегія і тактика регулятивної, управлінської діяльності, що визначає цілі й завдання розвитку певної сфери суспільного життя, включно з обранням і практичним застосуванням тих або інших шляхів і засобів досягнення цих цілей [4, с. 87]; певна стратегія ухвалення та практичної реалізації обов'язкових для суспільства рішень з того чи іншого питання [5, с. 10].

Отже, у контексті нашого дослідження вважаємо доцільним за основу варто взяти розуміння «політики» як певної програми, «дорожньої карти» або стратегії дій, яка складається із комплексу прийнятих заходів з метою реалізації її у практичній площині. Обов'язковим елементом змісту політики ми вбачаємо у тому, що вона повинна визначатися та реалізуватися спеціальними суб'єктами, які наділені управлінськими повноваженнями.

Нами вже було зазначено, що політика є явищем багатогранним та торкається багатьох сфер суспільного життя, що дозволяє класифікувати її на певні види. Не зупиняючись детально на проблемі підходів до розробки класифікації політики відповідно до встановлених критеріїв, зазначимо, що традиційно її поділяють на: внутрішню та зовнішню; демографічну, екологічну, економічну, культурну, соціальну.

Важливим видом політики є державна (політика уряду, президента, парламенту, різних міністерств). Державною політика є, по-перше, через те, що має безпосередній вплив на суспільство, і, по-друге, тому, що висхідною її точкою формування та реалізації, початком її дії є ініціатива з боку державних структур, державних органів.

Державна політика, як і будь-яке правове та соціальне явище, потребує постійного пояснення генези її змісту і всебічного дослідження. Особливої уваги потребує категоріальний апарат державної політики, оскільки достатньо фрагментарного представлений у науковій літературі.

Енциклопедичний словник з державного управління пропонує під «державною політикою» розуміти дії системи органів державної влади згідно з визначеними цілями, напрямками, принципами для розв'язування сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності» [6, с. 144–145].

Наукова література характеризується значною кількістю досліджень з проблематики змісту та сутності державної політики. Деякі вчені вважають, що «державна політика – це відносно стабільна, організована та цілеспрямована діяльність уряду щодо певної проблеми або предмета розгляду, яка здійснюється ним безпосередньо або опосередковано через уповноважених агентів і впливає на життя суспільства» [7, с. 12]. На думку авторів словника-довідника з державного управління, «державна політика є засобом, що дозволяє державі досягнути певної мети в конкретній галузі, використовуючи правові, економічні, адміністративні методи впливу, спираючись на ресурси, які є в її розпорядженні» [8, с. 63]. Д.Тихомиров вважає, що державна політика – це один з результатів соціальної діяльності, що створений чітко передбаченими в законі державними органами, їх представниками та службовцями, спрямована на закріплення стратегічних засад здійснення державної діяльності у різних сферах суспільного життя [9, с. 206].

Можна зазначити, що держава, реалізуючи через відповідні органи свою політику у різних сферах, має прагнути сприяти добробуту людей, забезпечуючи та захищаючи їх настільки ефективно, наскільки це можливо. Безпосередньо це стосується і сфери соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Для формування повноцінного уявлення про державну політику формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкту адміністративно-правового регулювання, а також змістовно повного дослідження її сутності, постає необхідність у конкретизації правової природи дефініцій «соціальна захищеність», «соціальний захист».

Незважаючи на актуальність та важливість вказаних вище явищ у сучасних умовах розвитку цивілізованого суспільства, можна констатувати, що наявні наукові розробки, присвячені соціальному захисту населення, не можна назвати повними та конкретизованими. Так, у вітчизняній літературі поняття соціальної захищеності та соціального захисту тлумачаться по-різному. На думку Н. Болотіної, соціальний захист – це діяльність держави, спрямована на забезпечення, формування й розвиток повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї [10, с. 36]. На думку В. Скуратівського, соціальний захист є комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах. Організаційно-правові заходи передбачають створення інститутів соціального захисту і законів, які повинні керувати їх діяльністю, економічні – формування механізмів перерозподілу доходів, тобто стягнення податків та інших платежів і трансфертів [11, с. 36].

Розкриваючи поняття соціального заходу через діяльнісний чи організаційно-правовий аспект функціонування державних органів, вчені переважно одноставні у одному – меті соціальної захищеності, соціального захисту. Загальною метою соціального захисту можна визначити як надання кожному можливості вільно розвиватися, реалізуватися, а також забезпечення мінімально необхідного життєвого рівня та підвищення загального добробуту населення.

Ще однією ключовою категорією, зміст якої необхідно розкрити в межах нашого дослідження є «особа з інвалідністю». Варто зазначити, що міжнародна спільнота вже тривалий час дискутує стосовно найбільш оптимального визначення категорії осіб, яка має певні обмеження, а також стосовно пошуку такого її визначення, яке б не принижувало людську гідність та не підкреслювало б нездатність особи до повноцінного життя, виконання своїх соціальних і біологічних функцій. І у вказаному напрямку вже були зроблені значні успіхи щодо уніфікації розуміння та використання такого визначення, проте зберігаються і певні термінологічні відмінності та неточності.

Окрім того, на сьогодні існує і певний дисбаланс між найменуванням осіб з інвалідністю, який можна спостерігати у побуті та особистому спілкуванні, у засобах масової інформації, а також на офіційному рівні (в законодавстві, науковій та практичній діяльності тощо). Як зазначають дослідники даного питання, серед способів називання осіб з інвалідністю використовуються: «люди з інвалідністю», «люди з обмеженнями життєдіяльності», «неповносправні», «люди з функціональними обмеженнями», «люди з особливими потребами» тощо [12, с. 82].

Термін «особа з інвалідністю» законодавчо визначений в українському законодавстві. Так, Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» під вказаною категорією визначає особу зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист [13].

Серед представників наукової спільноти думки щодо доцільності чи необхідності вживання різних термінів для позначення досліджуваної категорії осіб не є ідентичними. Так, О. Віжнов наголошує на прийнятності застосовувати термін «людина з інвалідністю», що

характеризує «індивіда, який має вроджені чи набуті приховані або характерні ознаки розладу здоров'я, що обмежують життєдіяльність людини, що й призводить до соціального захисту для повноцінного функціонування в суспільстві» [12, с. 85]. В. Красномовець пропонує наступне визначення поняття «людина з обмеженими фізичними можливостями»: це особа з уродженими чи набутими стійкими розладами функцій організму, що потребує допомоги для здійснення повноцінної життєдіяльності, розвитку та інтеграції в суспільство [14].

Отже, об'єктивний фактор існування даної категорії населення спричиняє необхідність не тільки гарантування відсутності будь-яких дискримінаційних чи зневажливих проявів щодо неї, але й покладає на державу обов'язок забезпечувати належний рівень реалізації прав та свобод. Виконати такі завдання можливо у тому числі шляхом розробки справедливої законодавчої бази, усунення термінологічних неточностей та прогалин у даній сфері, гармонізації національного законодавства із загальноєвропейським, врахування позитивного зарубіжного досвіду тощо.

Нормативного визначення поняття державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю не існує, хоча цей термін використовується як у нормативних актах, так і у правовій доктрині.

Особливості плюралізму розуміння державної політики полягають в основному в абстрактизації або конкретизації напряму її здійснення. Так, зокрема, мова може йти про державну політику у сфері національної безпеки, інформаційної безпеки, освіти, захист прав споживачів, охорони здоров'я тощо.

Розглянемо визначення державної політики у різних сферах. Державна політика у сфері забезпечення національної безпеки – це цілеспрямована, передбачувана, в рамках діючого законодавства діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування через сукупність механізмів її реалізації щодо створення належних умов для забезпечення необхідного рівня національної безпеки країни за відповідними напрямками: військовим, економічним, енергетичним, інформаційним, екологічним, продовольчим тощо [15, с. 419]. І. Колодій вважає, державна освітня політика – це плановірно організована діяльність та відповідно цілісна, комплексна система заходів державних інституцій щодо цілеспрямованого управління освітньою галуззю з метою її оптимізації, повноцінного функціонування та розвитку, це концентроване вираження ідеологічних та соціальних принципів, що визначають ставлення держави до функціонування і розвитку галузі, її роль у суспільстві [16, с. 236–237]. Інформаційну політику держави розглядають як діяльність держави в інформаційній сфері, спрямовану на задоволення інформаційних потреб людини і громадянина через формування відкритого інформаційного суспільства на основі розвитку єдиного інформаційного простору цілісної держави та його інтеграції у світовий інформаційний простір з урахуванням національних особливостей і інтересів під час забезпечення інформаційної безпеки на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях [17, с. 6].

Наведені вище поняття дозволяють зробити висновок про те, що найважливішими ознаками державної політики у будь-якій сфері є те, що це державна діяльність, пов'язаність із державною владою, за визначеними напрямками, завданнями, цілями, принципами такої діяльності з метою розв'язання певних проблем всього суспільства або у якійсь сфері його життєдіяльності.

На основі вищезазначеного, сформулюємо авторське визначення терміну «державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю» – це цілеспрямована діяльність уповноважених суб'єктів публічного управління, яка реалізується шляхом здійснення нормативно-правових, організаційних

та управлінських заходів у сфері формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

До базових нормативно-правових актів соціального забезпечення осіб з інвалідністю в Україні відносимо такі: 1) Конституція України, ст. 46 (1996 р.); 2) Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (1998 р.); 3) Закон України «Про прожитковий мінімум» (1999 р.); 4) Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.); 5) Закон України «Про соціальні послуги» (2003 р.). Спеціальними є: 1) Закон України «Про пенсійне забезпечення» (1991 р.); 2) Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р.); 3) Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р.); 4) Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (2000 р.); 5) Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (2003 р.); 6) Постанова КМУ від 7 квітня 2021 р. № 285-р «Про затвердження Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року».

Державна політика з питань формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю здійснюється в межах повноважень центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування.

Міністерство соціальної політики є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування дер-

жавної політики у сфері захисту прав осіб з інвалідністю. Метою такої політики є забезпечення дотримання прав та свобод, гарантованих особам з інвалідністю законодавством України та міжнародно-правовими актами. Зокрема, соціальний захист осіб з інвалідністю полягає у пенсійному забезпеченні, нарахуванні компенсаційних та державних допомог, отриманні пільг та відповідних соціальних послуг, санаторно-курортному лікуванні, у тому числі встановлення опіки (піклування) або стороннього догляду, наданні реабілітаційних заходів, забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації, автотранспортом.

**Висновки.** Отже, до розуміння сутності й визначення дефініції державної політики та структурування її функціональних дій використовуються різні наукові підходи, оскільки політика вважається специфічним різновидом суспільної діяльності. Державна політика у будь-якій сфері повинна мати комплексний характер щодо функціонального спрямування на розв'язування взаємопов'язаних політичних і соціально-економічних проблем, своєчасно реагувати на трансформаційні зміни, котрі відбуваються в державі й суспільстві, завжди бути ефективною, результативною і сприйнятливою населенню.

Під державною політикою формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю пропонується розуміти цілеспрямовану діяльність уповноважених суб'єктів публічного управління, яка реалізовується шляхом здійснення нормативно-правових, організаційних та управлінських заходів у сфері формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Право осіб з інвалідністю на працю: стан реалізації та перспективи: Інформаційно-аналітичні матеріали до слухань комітету ВРУ у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів / Міністерство соціальної політики України, Державна установа Науково-дослідний інститут соціально-трудова відносин, 2013. 37 с.
2. У Держстаті розповіли, скільки в Україні людей з інвалідністю URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraine-invalidnist-statystyka/31324501.html>
3. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Ю. С. Шемшученко, В. Д. Бабкін; упоряд. В. П. Горбатенко, А. Г. Саприкін. Київ: Генеза, 1997. 400 с.
4. Енциклопедія освіти / відп. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Концептуальні засади взаємодії політики й управління / Е. А. Афонін, Я. В. Бережний, О. Л. Валецький та ін. Київ: НАДУ, 2010. 300 с.
6. Енциклопедичний словник з державного управління / [укл.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
7. Романов В. Є., Рудік О. М., Брус Т. М. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2003. 72 с.
8. Державне управління: словник-довідник / за заг. ред. В. М. Князєва, В. Д. Бакуменка. К. : Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.
9. Тихомиров Д. Співвідношення категорій державної діяльності, державного управління та державної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 201–207.
10. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. *Право України*. 2000. № 4. С. 36.
11. Скуратівський В.А. Соціальна політика як суспільний феномен і вид практичної діяльності. *Вісник УАДУ при Президентові України*. 1997. № 1. С. 32–37.
12. Віжунів О.В. Доктринальні підходи до розуміння поняття «особа з інвалідністю». *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5. С. 81–86.
13. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
14. Красномоєць В.А. Інвалідність: відображення соціального явища у теоретичних поняттях у контексті людського розвитку. URL: [http://www.nbuv.gov.ua/PORTAL/Soc\\_Gum/Vpu/Ekon/2009\\_7/39.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2009_7/39.pdf).
15. Штеба Р.Ю. Теоретичні засади державної політики у сфері забезпечення національної безпеки. *Вісник національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління"*. 2019. 1(10). <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/137511/Shtreba119.pdf>
16. Колодій І.С. Сучасні тенденції державної освітньої політики України. Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні : зб. тез доп. XI наук.- практ. конф., 30 бер. – 4 квіт. 2015 р. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2015. С. 235–239.
17. Шаповал Р.В., Ключко В.О. Вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України. *Наше право*. 2014. № 6. С. 5–9.